

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
מחלוקות ופסיקת הלכה
לפרשת קרח (על פי שיעור של פרופ יהודה אייזנברג)

5. רש"י בכתובות (נו, ע"א):

כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר, כל חד אמר הכי מסתבר טעמא, אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתרא ומר יהיב טעמא לאיסורא, מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא, ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלוקים חיים הם, דזימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט

6. המהר"ל (באר הגולה באר א):

ואמר "בעלי אסופות", פירוש כי אי אפשר שיהיה דעת החכמים על דרך אחד, ואי אפשר שלא יהיה חילוק ביניהם כפי מה שהם מחולקים בשכלם, כי כל דבר ודבר אי אפשר שלא יהא בחינה יותר מאחת לדבר אחד, שאף אם הדבר טמא, אי אפשר שלא יהיה לו צד בחינה אל טהרה של מה, וכן אם הדבר טהור, אי אפשר שלא יהיה לו בחינה מה של טומאה. ובני אדם מחולקים בשכל, ואי אפשר שיהיו כל שכלי בני אדם על דרך אחד כמו שיתבאר, ולכך כל אחד ואחד מקבל בחינה אחת כפי חלק שכלו

7. הרמב"ם, בהקדמה למשנה:

אבל מי שיחשוב שהדינים שנחלקים בהם כמו כן מקובלים מפי משה, וחושבים שנפלה בהם המחלוקת מדרך טעות ההלכות, או השכחה, או מפני שאחד בהם קיבל קבלת אמת והשני טעה בקבלתו או שכת, או שלא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע - ויביא ראיה על זה מה שנאמר "משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות" - דבר זה מגונה מאוד, והוא דברי מי שאין לו שכל.

עניין זה מבואר, שכל שני אנשים, בהיותם שווים בשכל, ובעיון, ובידיעת העיקרים שיוציאו מהם הסברות, לא תיפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים. ואם נפלה, תהיה מעוטה. כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות. וזה, מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברה. והעיקרים כמו כן המסורים לזה, כמו העיקרים המסורים לזה. אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה, ונחלשה סברתם ביחס לסברת הלל ושמאי רבותיהם, נפלה מחלוקת ביניהם בעיון בדברים רבים. שסברת כל אחד ואחד מהם הייתה לפי שכלו, ומה שיש בידו מן העיקרים. ואין להאשים בכל זאת, שלא

1. המשנה במסכת אבות (פרק ה משנה ט"ז):

כל מחלוקת שהיא לשם שמיים, סופה להתקיים; ושאינה לשם שמיים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמיים, זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמיים, זו מחלוקת קורח ועדתו.

2. בבבלי סנהדרין פח:

תניא, אמר רבי יוסי: מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל. אלא: בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינין של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלושה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול - שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל. נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למניין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

"משם כותבין ושולחין בכל מקומות: כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו, יהא דיין בעירו. משם מעלין אותו להר הבית, משם לעזרה, משם ללשכת הגזית"

3. ירושלמי חגיגה פרק ב דף עז:

בראשונה לא הייתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד, ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ארבע. משרבו תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל, ולא שימשו את רביהן כל צורכן, ורבו המחלוקות בישראל, ונחלקו לשתי כיתות. אלו מטמאין ואלו מטהרין, ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד.

4. בגמרא בבלי סוטה מז ע"ב:

משרבו זחוחי הלב - רבו מחלוקת בישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

הלך, ומצאו רבי עקיבא מצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי. שנאמר (ויקרא כ"ג) "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם" - בין בזמן בין שלא בזמן, אין לי מועדות אלא אלו.

בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס. אמר לו: אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו. שנאמר (שמות כ"ד) "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל". ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים? אלא ללמד, שכל שלושה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל, הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל, ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי - רבי בחכמה, ותלמידי שקיבלת דברי.

12. ירושלמי יבמות א"א:

"אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? שב בני, שב. כמותך ירבו בישראל"

13. גמרא בבלי, בכורות לו ע"א:

רבי צדוק הוה ליה בוכרא, רמא ליה שערי בסלי... בהדי דקאכיל איבזע שיפתייה. [=לרבי צדוק היה בכור, נתן לו שעורים בסל, כאשר אכל נפגמה שפתו, ונהיה בעל מום]. אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר לו רבי יהושע: הן. אתא לקמיה דרבן גמליאל אמר ליה: חילקנו בין חבר לעם הארץ אמר ליה רבן גמליאל: לא. אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הן! אמר לו: המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד השואל ושאל: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? א"ל רבי יהושע: לאו, א"ל רבן גמליאל: והלא משמך אמרו לי 'הן', יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: היאך אעשה, אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי? והיה רבן גמליאל עומד ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן: עמוד, ועמד.

14. גמרא בבלי, ברכות כז ע"ב:

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.

אמרי: עד כמה נצערין וניזיל? בראש השנה אשתקד צעריה, תא בכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא

נכריח אנחנו לשני חכמים המתווכחים בעיון, להתווכח בשכל יהושע ופנחס. ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו, אחרי שאינם כמו שמאי והלל, או כמי שהוא למעלה מהם, שהקב"ה לא ציוונו בעבודתו על עניין זה, אבל ציוונו לשמוע מחכמי איזה דור שיהיה, כמו שאמר "אל השופט אשר יהיה בימים ההם". ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת. לא מפני שטעו בהלכות, ושהאחד אומר אמת והשני שקר. ומה מאוד מבואר עניין זה לכל המסתכל בו. ומה יקר וגדול זה העיקר במצוות.

8. בתוספתא יבמות א ג:

אף על פי שנחלקו בית שמאי [כנגד בית הלל]... לא נמנעו בית שמאי לישא [נשים] מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, אלא נהגו האמת והשלום ביניהן, שנאמר (זכריה ח') "האמת והשלום אהבו". אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין, לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו, לקיים מה שנאמר (משלי כ"א) "כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות ה'". רבי שמעון אומר: מן הספק לא היו נמנעין, אלא מן הוודאי.

9. מגרא בבלי, יבמות יד ע"ב:

תא שמע: אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל... לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר: (זכריה ח') "האמת והשלום אהבו", רבי שמעון אומר: נמנעו הן מן הוודאי, ולא נמנעו מן הספק ... ומאי שנא מן הוודאי, דאיסורא הוא, ספק נמי איסורא הוא! לא תימא "מן הספק", אלא אימא "מן הסתם", דמודעי להן ופרשי.

10. התוספתא עדיות א:

כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה, אמרו: עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא, שנאמר (עמוס ח) "לכן הנה ימים באים נאם ה'... ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו". "דבר ה' - זו נבואה, "דבר ה' - זה הקץ, "דבר ה' - שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחברו. אמרו נתחיל מהלל ומשמאי ... לעולם הלכה כדברי המרובין. לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובין, אלא שמא הוצרך להן שעה, ויסמכו עליהן. וחכמים אומרים, לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין, אלא מתוך שזה אומר טהור, וזה אומר טמא כדברי ר' אליעזר, יאמרו לו: כדברי ר' אליעזר שמעת.

נשאל לחכם וטימא לו - לא ישאל לחכם אחר. היו שניים, אחד אוסר ואחד מתיר, אחד מטמא ואחד מטהר, אם יש חכם אחר - נשאלין לו. ואם לאו, הולכין אחר המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר: דבר מדברי תורה - הולכין אחר המחמיר, מדברי סופרים - הולכין אחר המקל.

11. משנה ראש השנה פרק ב ח:

באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו, ובליל עבירו לא נראה. וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס: עדי שקר הן. היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כרסה בין שיניה? אמר לו ר' יהושע: רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו.

אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפן.

אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר, אחתיה דרבן גמליאל הואי. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

16. מסכת עדויות פרק ה:

עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים. אמרו לו: עקביא, חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר, ונעשך אב בית דין לישראל. אמר להן מוטב לי להיקרא שוטה כל ימי. ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום. שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו ... ונידוהו, ומת בנידויו, וסקלו בית דין את ארונו.

אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביא נתנדה, שאין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. ואת מי נידו? אליעזר בן חנוך, שפקפק בטהרת ידיים. וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן על ארונו. מלמד שכל המתנדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו.

בשעת מיתתו אמר לבנו: בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר. אמר לו: ולמה לא חזרת בך? אמר לו: אני שמעתי מפי המרובים. והם שמעו מפי המרובים. אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתי. אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובים. מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרובים.

17. הגרא"ה קוק בסיפור עולת ראיה על "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם":

יש טועים וחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם על ידי צביון אחד בדעות וכוונות, ואם כן כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה ודעת תורה, ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבהם גורמים מחלוקת והיפך השלום, ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא על ידי הערך של ריבוי השלום, הריבוי של השלום הוא שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו מקומו ועניינו וכו', על כן תלמידי חכמים מרבים שלום, כי במה שהם מרחיבים ומבארים ומיילדים דברי חכמה חדשים, בפנים מפנים שונים, שיש בהם ריבוי וחילוק עניינים, בזה הם מרבים שלום, שנאמר: "וכל בנייך לימודי ה"

18. בעל ערוך השולחן (בהקדמתו לחלק חו"מ):

שאדרבה, זאת היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה כולה נקראת שירה, ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה, וזהו עיקר הנעימות, ומי שמשוטט בים התלמוד יראה נעימות משונות בכל הקולות המשונים זה מזה.

ונעבריה! מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא, נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות; אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלח, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה

תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן "בו ביום" - ההוא יומא הוה. ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשהו.

15. גמרא בבלי, בבא מציעא נט ע"א-ע"ב:

תנן התם: חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטימאוהו.

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. היטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מוטיין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמיים יוכיחו.

יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא". (דברים ל') מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר ניתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג ז) "אחרי רבים להטת".

אשכחיה רבי נתן לאלהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר: ניצחוני בני, ניצחוני בני. אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו: מי ילך ויודיעו - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמה ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומייך? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שחברים בדלים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשטט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח.

תנא: אף גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית